

**CZANK GÁBOR**

## **Temetkezési szokások Pécskán és környékén**

**Összefoglalás** ♦ *Az Erdélyben, Arad megyében található vegyes nemzetiségű Magyarpécska magyar lakosságának temetkezési rítusai, a halállal kapcsolatos népszokásai, hiedelemvilága bontakozik ki előttünk az alapos, mindenre kiterjedő gyűjtőmunkának köszönhetően. A halálra való készülettől kezdve a virrasztáson keresztül, egészen a gyászritusokig kísérhetjük nyomon a falu lakosainak életét, s betekintést nyerhetünk a közösség román nemzetiségű tagjainak szokásaiba is. A falusi lakosok hagyománytisztelete, a szokásokhoz való ragaszkodás morális indíttatásai – bár sok helyütt az eredeti jelentés elvesztésével – viszonylag archaikus formában őrizték meg a vidékre jellemző népszokásokat, viszont tanúi lehetünk annak is, hogy kb. három generáció távlatában már kimutatható több, kevesebb változás, s a megváltozott életformához való igazodás.*

### **Előszó**

Tanulmányomban szülőfalum Magyarpécska (ma Pecica) temetkezési szokásait próbálom az olvasó elé tárni. Pécska Arad megyében, Aradtól 20 km-re nyugat felé található. 14000 lakosa van, ebből a 2002-es népszámlálás szerint 4600 magyar nemzetiségű. A községben élő magyarok szinte kizárólag római katolikus vallásúak. A török után kipusztult helységet Palócföldről, Heves és Nógrád megyékből telepítették be 1753-ban. A legtöbb telepes Recskről, Rimócról és Pásztórról érkezett. A pécskaiak mind a mai napig őrzik a Palócföldről hozott erősen „é-ző” nyelvjárásukat – ezt az adatközlőket idézve próbáltam megtartani.

Pécska egy elég erős vallási élettel bíró település, igen sok népszokást, vallási tradíciót őriztek meg lakosai. A temetések különösen is érdekesek az anyaországi néprajzkutatók számára, hisz Pécskán a ravatalozó még ismeretlen fogalom a nép számára. A halottat otthonában ravatalozzák fel, két éjszaka virrasztva felette a falu előimádkozói, énekesei vezetésével. A család végez el mindent a halott körül, a mosdatástól az öltöztetésen keresztül a felravatalozásig.

A szokások között megemlítek néhány Pécska melletti településen ismeretes szokást is, hisz ezek a falvak a kis távolság és a rokoni szálak miatt erősen kötődnek Pécskához.

Tnulmányom ugyan nem a teljesség igényével íródott, de remélem sikerül minél teljesebb képet adnom a pécskai és a környékbeli falvak temetkezési szokásairól.

### **Előkészület a halálra**

A halálról beszélni ezen a vidéken még nem számít tabunak. Az emberek nyíltan beszélnek a halálról, természetesen a saját halálukról is. Még a tizen- vagy huszonéves fiatalok között is gyakran szóba kerül, beszélnek a halott körüli segédkezésről, egy-egy virrasztásról vagy temetésről. A középkorúak, idősök körében azonban még gyakrabban előkerül a halálra való készület témája.

Mivel, mint említettem, faluhelyen nincs semmiféle temetkezési vállalat, ezért halál esetén a család valamelyik tagja utazik a legközelebbi városba, hogy ott a koporsót, szemfedelet, koszorúkat megvásárolja és hazaszállítsa. Hogy a hozzátartozókat megkímélje ettől, sok idős ember *még életében megveszi saját koporsóját, szemfedelét, sírkeresztjét.* Az 1980-as években ez még gyakorinak számított, bár ma sem ritka jelenség. Magam is jó pár olyan idős embert ismerek, aki a padláson vagy a tisztaszobában őrzi saját koporsóját.

Az szintén gyakori, hogy a halott öltöztetésére illetve a ravatalozásra való ruhákat valaki még életében előkészíti. Sok öreg, – így például nagyanyám is – előre elkészítve őrzi a „halóruháját”, azaz egy rend fekete ruhát, fehérneműt, fejkendőt, zsebkendőt, harisnyát, cipőt – mindezt egy lepedőbe kötve, abba a lepedőbe, amivel a ravatalozásig letakarják a halottat. *„Még a szebbik olvasómat is odatettem a batyuba, a halóruhám mellé, nehogy a nagy zavarodásba ne találják meg, oszt’ olvasó nélkül temessenek el. Mert mán lánykorom óta benne vagyok az Olvasótársulatba!”*

Némelyik nagybeteg vagy öreg még életében meghagyja, hogy mit temessenek el vele. Így például dédapám, az 1980-ban elhunyt Czank István meghagyta, hogy halálakor két zsebkendőt temessenek el vele, mert az egyiket ajándékba akarja odaadni az 1968-ban eltemetett feleségének.

A 2000-ben Pécskán elhunyt Bekéné Solymosi Erzsébet kérte, hogy halálakor az imádságoskönyvét tegyék a ravatalon a kezébe a szemüvegével együtt. 1999-ben Vajda Ferenc, aki a nagyiratosi fúvós zenekar tagja volt, meghagyta halálos ágyán zenésztársainak, hogy amikor majd koporsóját leeresztik a sírba, a zenekar állja körül a sírt, egy üveg pálinkából mindenki igyon egy kortyot, a maradékot locsolják koporsójára, és játsszák el kedves nótáját, a „*Kék nefelejcs*”-et.

A 2000-ben Nagyiratoson fiatalon elhunyt ifj. Szikszai Mátyás betegségében kérte édesanyját, hogy majd tegyen a zsebébe egy pakli kártyát. Ugyanis tudta, hogy legény lévén a

már korábban elhalt apja mellé temetik, ezért mondta: „*hogy majd kártyázzak a sírba apuval...*” 1998-ban halt meg Pécskán Beke András, aki meghagyta feleségének, hogy a koporsójába tegyen egy doboz cigarettát és egy üveg pálinkát.

A sort hosszan lehetne még folytatni, hiszen a gyűjtések, beszélgetések során gyakran előkerültek az efféle utolsó kívánságok. Ezeket a legpontosabban igyekszik teljesíteni a család, és ha netán a halálozáskor levő nagy kavarodásban elfelejtenék a halott mellé helyezni a kívánt tárgyat, akkor később vagy leássák a sírjába, vagy a legközelebbi halálozáskor mintegy utána küldve, a következő halott koporsójába teszik.

Sokszor történik célzás arra is, hogy a ház melyik helyiségében történjék a ravatalozás: „*Éngem ne a nagyszobába terítseték ki, mert ilyen öreghöz már úgyse gyűnnek el olyan sokan virrasztóba. A kishozába tegyék a ravatalt, a gangon még a konyhában úgyis lesz még elég hely ülni.*”

Gyakorinak számít a sírhelynek még az életben történő kiválasztása és a síremlék elkészíttetése. „*Én már megvettem a sírhelyet, nehogy nekem a temető végibe, abba a nagy gazba temessenek el. A sírköveimet is megcsináltattam, mert így olyan, amilyennek én szeretném.*”

Az ilyesfajta előkészületeken ott, abban a környezetben nem botránkozik meg senki, sőt valahol természetesnek is tartják. Néha csodálkoznak, ha a Magyarországra áttelepült falubeliek mesélik: „*Jaj, ott nem lehet ilyenekről beszélni! Virrasztót se tartanak, a halottakint van a temetőbe, egy halottasházba'. Még az öregek is azt mondják, hogy erről ne beszéljünk...*” Csodálkoznak, mert nálunk azt tartják, hogy a haláltól úgysem menekül az ember, és ha beszél róla, akkor talán nem fél tőle annyira...

## **Előjelek**

A kutatás közbeni beszélgetések alkalmával gyakran kerültek szóba az olyan előjelek, amelyekből az emberek a halál közeledtét vélik kiolvasni:

- Ha valaki becsukja az ajtót, de az mégis kinyílik utána, az meg fog halni.
- Ha bagoly vagy varjú száll az udvarra, és befelé néz a házba, ott halott lesz.
- Ha a haldokló a már elhalt rokonait látja, közel a vég.

„*Mikor Panni, a testvéröm már halódott, akkor mindég azt mondta: -Nézzétek már, itt van anyám, meg apám, még Rozink is! – Pedig már azok rég meg vótak halva. Még anyósom is, mikor már a végit járta, aznap már csak fölfele nézett a szoba sarkába, oszt feszt azt hajtogatta: -Édésanyám! Édésanyám! Hát maga is elgyütt, édésanyám?*” (K. I. 1927.)

- Ha a holttest koporsóba tételekor a halott feje elbillen valaki felé, az hamarosan meghal.

- Ha a halott szeme nyitva marad, akkor vár valakit maga után.

*„Mikor az anyósom meghalt, még élt az anyja, öregmama is. Hát nem tudtuk sēhogya sē lēcsukni anyósom szemit, egy kicsit csak ki vót nyílva. Mondták is az asszonyok, hogy vár valakit... Na, fél évre rá meghalt anyósomnak az anyja. Annak is fölnyílt a szēme! Nemsokára rá meghalt az uram is, az öreganyja után... De neki mán csukva vót a szeme, nem is halt mēg azúta sēnki sē a családbul!” (P. J. 1952.)*

- Ha kisgyermek van a háznál, üresen nem szabad megringatni a bölcsőt, mert a kisgyermek meghal.

- Ha állapotos asszony halottat néz meg, neki is halva születik a gyermeke.

*„A lányommal vótam állapotos, mikor meghalt az anyósom sógora, Károly sógor. Hát én is elmēntem a virrasztóba, még koszorút is vittem. Jaj, az apósom nagynénje, Vēra néni úgy rámszólt: -Te, tē minek gyütté ide, azt akarod, hogy halott gyerekéd lēgyēn?!” (Cz. M. 1955.)*

- Patkánnyal, sárral, piszkos vízzel, utazással álmodni szintén közelgő halált jelent.

*„Mikor az uram mán nagybeteg vót, egy éccaka azt álmodtam, hogy térgyig járok valami csúnya, sáros vízbe, mintha kerestem vóna valamit. Réggel mondtam is magamban, na, máma biztos meghal az uram. Úgy is vót, délután fél négykor mēg is halt szēgény.”*

## **Haldokló**

A nagybeteg ápolói bizonyos jelekből ki tudják olvasni, ha már közeledik a végső óra. Ha a beteg már napok óta nem eszik, nem beszél, nagyon sokat alszik, nem tudja nyitva tartani a szemét, hideget verejtékezik, homályosodnak a szemei, hülnek el a végtagjai, akkor tudják, hogy már nincs sok idő a halál beálltaig.

Régen ekkor már meghúzták a lélekharangot, mondván, hogy könnyebben válik el a lélek a testtől. (Innen a halotti harangozás „lélekváltság” neve.) Ma már csak a halál közvetlen beállta után húzatják meg a lélekharangot. Ilyenkor már üzengetnek a rokonságnak, hogy készüljenek a legrosszabbra. Ezért a közelebbi rokonok összegyűlnek a haldokló körül, vagy a konyhában csendesen beszélgetnek, de a haldokló mellett is mindig tartózkodik valaki. Idősektől hallottam, hogy ilyenkor volt aki bocsánatot kért a haldoklótól, ha valamivel megbántotta, sőt nemegyszer hallottam, hogy valaki üzent a haldoklóval a már túlvilágon levő hozzátartozójának.

Régen általános volt, de néha még ma is van rá példa, hogy néhány imádságos öregasszonyt hívnak, akik vagy a haldokló mellett, vagy az egyik külső szobában imádkoznak annak könnyű kimúlásáért. Általában a Fájdalmas Rózsafüzért mondják. Az még ma is szokás, hogy ha valaki sokáig haldoklik, akkor a templomban imádkoztatnak a pappal, aki a mise után egy Miatyánkot, Üdvözlégyet imádkozik a haldoklóért.

Régi szokás volt az is, hogy ha a nagybeteg haláltusája sokáig elhúzódott, akkor a földre ágyaztak meg neki, mondván, hogy az ágy melegíti, azért nem bír meghalni. Volt, hogy csak a párnát vették ki a feje alól, „*hogy nē melegitse*”.

Nagyon figyelnek rá, hogy a beteg ne haljon meg az Oltáriszentség vétele és a szentkenet föladata nélkül. Elhívják a falu papját, aki régen gyalog ment a haldoklóhoz egy csengető ministráns kíséretében, és a szembejövők keresztet vetettek, az asszonyok, gyerekek le is térdeltek. Ma már természetesen autóval megy a plébános feladni a szentkenetet.

A család arra is figyel, hogy ha kíván a haldokló valamit, azt mindenképpen teljesítsék, vagy ha azt kéri, hogy valamit temessenek el vele, föltétlen megtegyék.

Van, hogy a haldokló vár valakit, távolban levő családtagot, és emiatt nem tud meghalni. Akkor a várt személy nevét ráírják egy radnai szentkép hátuljára, és a haldokló szíve fölé teszik, ettől állítólag megnyugszik, könnyebben hal meg.

Sokáig kínlódó haldoklónál szokás kinyitni az ajtót, ablakokat, mert azt mondják, hogy azért nem bír meghalni, mert a lélek nem találja a kiutat.

A haldokló kezébe égő szenteltgyertyát is szoktak adni. Ezt valaki segít tartani neki – különösen, ha nincs már eszméleténél –, és az imádságos könyvből valaki olvassa a haldoklók feletti imádságot.

Gyakran emlegetik, hogy a halál percében megreccsennek a bútorok, leesik egy kép a falról, eldől a sarokba támasztott seprű, leesik egy ruha a fogasról. „*Szabadul a lelke...*” – mondogatják ilyenkor.

Arra is ügyelnek, hogy a halál beálltakor a legközelebbi hozzátartozót kivezessék a szobából, „*nēhogy fölsírja, visszasírja*” a halottat, mert a visszasírt, fölrázott haldokló még napokig kínlódik. Volt rá eset, hogy maga a nagybeteg tett szemrehányást jajgató lányainak, feleségének: „*Mér ordítottatok vissza? Pedig mán olyan szép helyen jártam...*”

### **A halál beállta**

A halál beálltat legtöbbször úgy állapítják meg, hogy a halott szájához tükröt vagy tollpíhét tartanak: ha a tükör nem homályosul el, vagy a toll nem rezdül, akkor biztosra veszik, hogy a lélek örökre eltávozott a testből. A betegágyat ettől kezdve már *hidegágy*nak nevezik.

Ilyenkor újból meggyújtják a szentelt gyertyát, és a halott kezébe illesztik, vagy az egész testet körbesimítják a gyertya végével, miközben a Miatyánkot imádkozzák. Most kezdődhet el a halott siratása is: a családtagok az élettelen testre borulva fönnhangon siránkoznak.

Valaki megállítja az órát, mondván, hogy a halott már úgysem méri többé az időt, és az óra ketyegése csak zavarná a halott nyugalját. A kilincset meghintik szenteltvízzel, hogy a halott lelkére leselkedő gonosz lélek ne juthasson be. A kályhában égő tüzet kioltják, és amíg a halott a házban van, nem is gyújtanak a házban tüzet a gyertyán kívül, „*néhogy a halott lelke az örök tűzre jusson!*” A tükröt letakarják, hogy a halott ne lássa meg magát benne, mert akkor vissza fog járni kísérteni. Nagyiratoson, Tornyán egy fehér lepellel takarják le a tükroket, Pécskán azonban van egy külön csak erre a célra használt fekete tükörtakaró, amelyre egy fehér kereszt van hímezve.

Valaki elsiet a harangozóhoz, hogy az húzza meg a lélekharangot, azaz „*csendítsen*”. A csendítésből tudja meg a falu a halott nemét is: férfinak három verset húznak a haranggal, nőnek kettőt, gyermeknek egyet. Régebben az elhunyt anyagi állapotára is utalt a harangszó, hiszen a gazdagoknak a nagyharanggal, a szegényeknek a kisharanggal csendítettek. Tornyán úgy tartották, hogy a gazdagot sirató nagyharang ezt zúgta: „*Bí-bor, bár-sony! Bí-bor, bár-sony!*” De a szegény felett csak ezt csilingeli a kisharang: „*Ringy-rongy! Ringy-rongy!*”

Amikor a templomban megkondul a lélekharang, a halottas háznál minden ajtót és ablakot kinyitnak, hogy a szabaduló lélek nyugodtan távozhasson. A falubeliek pedig a harangszó hallatára keresztet vetnek, és rövid fohászt mondanak a halottért: „*Adj neki, Uram, örök nyugodalmat és boldog föltámadást!*”

Amíg a halott „*a föld hátán*”, azaz temetetlenül van, addig kétóránként harangoznak neki, egyházi személy halála esetén pedig óránként. A trianoni változások óta Tornyán nemcsak a katolikus templomban harangoztatnak, hanem a román ortodox és a szerb ortodox templomban is, és ugyanígy tesznek a szerbek és a románok is. Ez a szokás azonban csak Tornyán él, a környező falvakban nem szokásos más felekezetek templomában is harangoztatni.

Régebben szokás volt az is, hogy a halál beálltakor a háznak az utcára néző ablakába égő gyertyát tettek, így adva jelét, hogy abban a házban haláleset történt. Egy bögrébe búzát vagy szemes kukoricát tettek, és ebbe szúrták bele a gyertyát. A szokás még él a szintén Arad megyei Németszentpéteren, Munáron, Perjámoson, Székesúton, de Pécskán, Tornyán, Nagyiratoson már nem, itt már csak az idősebbek emlékeznek rá. Perjámoson azt tartják, hogy azt a gabonát, amibe ezt a gyertyát állították, később jó a jószágok eledelébe keverni – mintegy szentelménynek tartják.

## **A holttest előkészítése**

A halál beállta után rögtön nekifognak a halott mosdatásához. Egykor úgy tartották, hogy a házbelieknek nem szabad a halottat mosni, hanem áthívtak két-három szomszédasszonyt, és ezek végezték el a halottmosást. Székesúton, Nagyfalun általában egy szegényebb asszony vagy koldus mosdatta a halottat, és ezért megkapta annak ágyneműjét és néhány ruháját. Manapság azonban már nem szokás idegeneket hívni, hanem a családtagok mosdatják a halottat. Langyos vízzel, szappannal lemossák a testet, vagy egyszerűen csak megtörölgetik nedves ruhával, majd szárazra törölik. A mosdatást régen földre terített lepedőn végezték, manapság jobbra az ágyon. A halottmosó vizet vagy a trágyadombra öntik, vagy elássák, mert a hiedelem szerint ha valaki belelép, „sárgaságos” lesz.

A holttest lemosása után következik az öltöztetés. A halottat ünneplő ruhájába öltöztetik, általában abba a ruhába, amit még életében elkészített, vagy külön kijelölt erre a célra. A férfiakra gatyát, inget és fekete öltönyt adnak, lábukra cipőt vagy csizmát. Télidőben gyakran húznak egy pulóvert is a zakó alá. Kalapot, sapkát sose tesznek a halott fejére, „*kalappal nem mēhet az Isten elébe*” – mondják. Azt inkább a mellére teszik, vagy feje mellé a párnára.

Az asszonyokra kombinét, blúzt, szoknyát, kabátot adnak, fejüket pedig fekete kendővel kötik be. Ha azonban fiatalabb asszonyról van szó (40 évnél fiatalabb), akkor fehér vagy világosabb kendőt kötnek a fejére.

A legényeket fekete öltönybe öltöztetik, mellükre pedig fehér mirtusz csokrot tűznek, ugyanígy a kalapjukra is. A nagylányokat pedig menyasszonyruhába öltöztetik, fejükre mirtuszkoszorút tesznek. A kisgyermekekre, csecsemőkre a kereszteléskor keresztanyjuktól kapott vagy sebtében megvarrt hosszú fehér ruhácskát adnak, fejükre virágkoszorút kötnek.

Az öltöztetés után a halott állát felkötik egy fehér kendővel, szemeire pénzermét helyeznek, hogy csukva maradjanak, kezeit összekulcsolják a hasán, és átkötik fehér szalaggal, amíg kihül a holttest. A lábait szintén összekötik, majd kinyújtóztatják, „*kiterítik*” a halottat. Régen nyújtópadozt készítettek: két konyhaszékre három szál deszkát fektettek, ezt lepedővel leterítették, és erre helyezték a felöltöztetett halottat. Ma már jobbra csak a földre fektetik, és leterítik egy lepedővel, míg a koporsót meg hozzák. (A halott hasára, mellére sarlót vagy patkót tesznek, mert ez állítólag megakadályozza a felpuffadását. Nyáron a holttest gyorsabb felbomlásának megakadályozására a ravatal alá vödörben hideg vizet, jeget tesznek, hasára az ing alá pedig oltott mészbe áztatott törölközőt összehajtva. Éjszakára ecetes vízbe áztatott zsebkendőket raknak a halott szájára, ami a hullaszag távoltartására szolgál.)

Miután meghozzák a koporsót, előbb megszentelik: szenteltvízzel meghintik, sőt Nagyiratoson szokásban van egy tányér parázsra szárított, szentelt búzát, barkát vagy tömjént szórni, s ezt betenni a koporsóba. A fedél lezárása után pedig elimádkoznak egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet. Ezután a halottról leveszik az állfelkötő kendőt, a hasáról a vastárgyat, kezéről és lábáról a vászonszalagokat, és két-három férfi a koporsóba emeli a testet az alatta levő lepedővel, amit a koporsóban is hagynak.

A halott ujjaira fűzik a rózsafüzérét, hóna alá vagy kezébe teszik az imakönyvét vagy egy feszületet. Ezután a koporsóba rakják a fontosabb használati tárgyait: zsebkendőt, szemüveget, botot, fésűt, megmaradt gyógyszereit. Férfiak mellé gyakran tesznek pipát, egy pakli kártyát, cigarettát, egy kis üvegben pálinkát vagy bort. A gyermekek mellé játékot helyeznek. Özvegyasszony vagy férfi mellé két zsebkendőt is szokás tenni, hogy a másikat vigye el a párjának.

A koporsóba a halott feje alá kispárnát tesznek, amit forgáccsal tömnek ki. Toll vagy szivacspárnát nem szabad halott feje alá tenni, bár ennek okát még nem sikerült kideríteni. A forgácsba gyakran kevernek úrnapi virágot, szentelt búzát. Manapság csak egy vagy két kispárna kerül a koporsóba, régen azonban többel is egész magasra támasztották a halott fejét, mondván, a halottnak „*végig kell lásson magán*”, vagy „*hogy lássa, ki gyün bē az ajtón*”. Ma már csak arra figyelnek, hogy ne essen hátra a feje. A kispárna alá teszik a halottmosó rongyot, az állfelkötő kendőt, imádságos könyvet. Valószínűleg csak a Bánátban szokás, hogy a halott kezébe a radnai kegyképet ábrázoló szentképecskét is odateszik.

A nyitott koporsóba fektetett halottat az ún. *tisztaszoba* közepén ravatalozzák fel, lábbal az ajtó felé. A szobából minden fölösleges bútort kihordanak, legtöbbször csak a szekrény marad bent. A falakat behúzzák fekete leplekkel, amit a koporsóstól kölcsönöznek, körbe a falba pedig szegeket vernek, ezekre akasztgatják a koszorúkat.

A ravatal régen két összetolt asztal volt, vagy konyhaszékekre fektetett deszkalap, lepedőkkel leterítve. Simonyifalván (ma: Satu Nou, Arad m.) régebben nem állítottak ravatalt, hanem a tisztaszobában magasra vetett ágyra, az öt-hat sor párna tetejére tették fel a koporsót. Ezt a szokást állítólag azért hagyták el, mert nem egyszer megtörtént, hogy az özvegy férj – aki bánatában kellőképpen megittasodott – kis híján leborította neje koporsóját a párnákról. (A több sor díszpárna tetejére való ravatalozás szokása még ma is él Kalotaszegen és a Csángóföld egyes falvaiban.)

Pécskán ma már a ravatalt szintén a koporsós adja. Ez egy 1 méter magas, fél méter széles, 2 méter hosszú asztal, fehér rojtos fekete lepellettel leterítve. A ravatal két oldalán a

templomból vagy a koporsóstól kölcsönzött magas gyertyatartókban szentelt gyertya ég. Éjszakára a gyertyákat eloltják, és a villanyt hagyják égve a halottas szobában.

A ravatal lábához egy kis asztalt állítanak, amelyiken egy feszület van és egy pohárban szentelt víz, amellyel egy fenyő- vagy bukszuságacska segítségével a halottnézőbe jövők meghintik a halottat. Nagyiratoson egy tányért is tartanak ezen a kis asztalon, amelybe minden virrasztóba jövő személy pénzt rak. A család annyi misét mond a halottért, amennyire az így összeadott pénz futja.

A halottra két szemfedeleket terítenek: egy fehér, slingelt vászonból készültet és egy áttetsző, tüll szemfedőt. A vászon szemfedeleket vissza szokták hajtani a halott kezéig, attól felfelé csak az átlátszó tülllel takarják le a holtat, „*mert így látszik a halott is, de a legyek nem tudnak rászállni*” – magyarázzák. Tornyán és Nagyiratoson azonban a vászonszemfedeleket is rátakarják a halott arcára, mondván, hogy aki meg akarja nézni, az kitakarhatja, de aki „félős”, az ne kényszerüljön nézni. Pécskán csak éjszakára takarják be a vászonnal, és egy fali feszületet fektetnek a mellére, hogy a gonosz lélek ne férhessen hozzá.

A ravatal fejéhez egy kis házioltárt állítanak, erre két vázában virágok, Mária-szobor kerül, a falra pedig egy szentképet akasztanak a halott feje fölé.

### **Halottnézés, virrasztás**

Amikor a halott fel van ravatalozva, a közelebbi rokonok elmennek **halottnézőbe**. Ez csak az asszonyok feladata, férfiak sosem mennek. Ez általában a kora délutáni órákban történik, ilyenkor viszik el a virágokat, és ha már elkészültek, akkor a koszorúkat is.

A házbeliek ekkor a ravatal mellett ülnek, és fogadják a halottnézőket, akik megállnak a halottas szoba ajtajában, rövid imát mondanak magukban, majd a ravatalhoz lépve meghintik szenteltvízzel a halottat, a virágot pedig a koporsóra teszik. A hozzátartozók ilyenkor hangosan siratva a halottat, lehúzzák róla a szemfedeleket, hogy a halottnézők láthassák. Részletesen elmesélik a halott utolsó óráit, a halál körülményeit, a haldokló utolsó szavait, a halottnézők pedig vigasztalják őket: „*Nē sirassátok, mán ű jójárt, nem szenved többet!*”, „*A Jóisten szerette, azé vette magához!*”, „*No, Mari néném, hát vége a szenvedésnek! Mostmán megpihent!*” A halottnézők nem sokáig maradnak, csendben rózsafüzért imádkozgatnak, az újabb látogatók érkeztekor pedig távoznak.

Halottas háznál sosem szokás köszönni. Amikor a halottas szobába lépnek, csak azt mondják hangosan: „*Nyugodjon békibe!*”, „*Isten nyugosztalja!*” A távozókat sem szokás kikísérni.

**Virrasztani** általában két éjszaka szokás – kivéve a nyári hónapokat, amikor a hőség miatt már másnap el kell temetni a halottat. Első este csak a szűkebb rokonság és a tőszomszédok jönnek össze, elvégeznek egy rózsafüzért, aztán csendesen beszélgetnek.

Második este azonban a tágabb rokonság, az utcabeliek, munkatársak, ismerősök is eljönnek, hogy elbúcsúzzanak az elhunyttól. Ekkora a család énekes asszonyokat fogad, akik irányítják a virrasztást: végzik a különféle halottas litániákat, rózsafüzéreket, és jobbra a ponyvairodalomtól származó halotti énekeket éneklük.

A virrasztást, a halott felett való imádkozást nagyon fontosnak tartják ezen a vidéken. Még a legszegényebb sorban élő család is fogad énekeseket, mert megszólják azokat, akik nem imádkoztatnak halottjukért. A románokat gyakran becsmérő szavakkal illetik azért, mert az ortodox vallásúaknál nem szokás a virrasztás alkalmával imádkozni.

A holtakért való ima fontosságáról a katolikus Biblia-béli Makkabeusok könyvében is olvashatunk,\* ezt idézte fel Lantos Ferenc (1933-1998) nagyiratosi énekesember, aki imádságát rendszeresen ezekkel a sorokkal kezdte, mikor megnyitotta a virrasztást:

*„Szent és üdvösséges dolog a holtakért imádkozni,*

*Hogy bűneiktől feloldoztassanak!”*

*Olafjék hónapban, szép Olaszországban*

*Sötét éjszakának csendes órájában,*

*Mikor már leszállott mindenre a szender,*

*Hazafelé tartott egy ájtatos ember.*

*Néma sírok mellett vezetett el útja,*

*Zizgett a keresztek száraz koszorúja,*

*Amint váltja léptit, hirtelen megtorpan...*

*Kemény tárgy ütődik lábához a porban.*

*Lehajolván nézi, útját hogy mi állja?*

*S mit kezébe fölvet: ember koponyája!*

*Borzadva tekint rá, de nem hagyja ottan,*

*Betakarja földdel és narancsfa lombbal,*

*Majd letérdel mellé, imát rebeg ajka...*

*De fölrezen ime, egy bús, síri hangra:*

*„Irgalmas halandó! Nem véletlen okból*

*Kerültem én ide nyugalmas síromból,*

---

\* Vulgata, 2Mak 12,46 (A szerk.)

*Tudd meg, te jó ember, nyugalmam az bántja,  
Hogy a lelkemet még senki meg nem szánta.  
Nem mondott el senki – amikor itt látott –,  
Öt Üdvözetet és annyi Miatyánkot...  
S addig szegény lelkem nyugtot nem találhat,  
Amíg el nem mondják értem ezen szent imákat!”  
Legott a jó ember leborulva térdre,  
S szíve imádságát felküldte az égbe.  
S amint fölállt onnan, szent keresztet vetve,  
Hófehér galamb szállt a csillagos Mennybe! Amen.*

Az alábbi ének pedig, amelyet Simonyifalván (Arad m.) szokott halott mellett énekelni Matyelka Mária (sz. 1956.), a bibliai Tóbiást állítja példaként a halottért virrasztó emberek elé:

*Szent dolog az, hogy most ide jöttetek,  
Virrasztóba össze gyülekeztetek,  
Mert ebből azt értitek, hogy halandók  
Ti is vagytok Világból kimúlándók.*

*Üdvösséges dolog a jót követni,  
Irgalmasság halottakat temetni,  
**Tóbiásnak** azért emlékezete  
Szentírásban nagyon nagy dicsérete.*

*Kik itt jelen vagytok, lesz érdemetek,  
Gazdagodik ebből lelki béretek,  
Meghálálom Mennyben fáradtságotokat,  
Boldogítson Isten mindjájótokat.*

Az előimádkozók néha negyedórás szüneteket tartanak, ekkor a házbeliek által felkért szomszédasszonyok üres kaláccsal, felvágottal és pálinkával kínálják a jelenlévőket. Pécskán régen is egyedülálló szokás volt, hogy az üres kalács mellé főtt sonkát kínáltak. Ezt később felváltotta a háziszalámi, újabban pedig a „bolti” felvágott. Mostanában üdítőt, kávé,

szendvicset, ásványvizet is kínálnak. A környező falvakban (Tornyán, Iratoson) azonban a mai napig kizárólag csak üres kalácsot és pálinkát szolgálnak fel.

A virrasztó télen este 6-7 órakor, nyáron 8-9 órakor kezdődik, amikor már befejezték a munkát és ellátták az állatokat. 9-10 óra tájban szokott megérkezni a plébános és a kántor, akik elvégzik a Jézus Vére litániát, elmondanak egy tized rózsafüzért, kihirdetik a másnapi temetés és gyászmise időpontját, és a „*Ments meg engem Uram...*” kezdetű énekkel zárják a rövid szertartást. A ház egy másik szobájában ekkorra asztalt terítenek, ahova a papot és a kántort leültetik vacsorázni, az előénekesek pedig folytatják paraliturgikus szertartásaikat.

Régebben a virrasztás reggelig tartott, gyakran a virrasztóból mentek a mezőre dolgozni. Manapság nemigen tart tovább éjfélnél. A virrasztáson a koporsó körül ülnek a családtagok, a falak mellé helyezett padokon a rokonok, szomszédok, az egyik sarokban pedig egy asztal körül az énekesek. Az asztalon egy szál gyertya ég, és erre az asztalra teszik ki az énekesek imakönyveiket, ponyváikat, kéziratot füzeteiket, amelyekből énekelnek, imádkoznak.

A külső szobákban és a tornácon ülnek a távolabbi rokonok, a falubeliek. Az udvarra tett padokon, rossz idő esetén pedig a konyhában ülnek a férfiak, akik nem nagyon foglalkoznak az imádsággal, hanem cigarettáznak, kártyáznak és pálinkáznak, felemlegetve az elhunyt emlékét, a vele kapcsolatos történeteket, de végül áttérnek az időjárásra, politikára vagy a várható kukoricatermésre.

A virrasztóból távozóknak az erre felkért asszonyok kis csomagot adnak a kapunál, különösen annak, akinél otthon kisgyerek vagy beteg van. A csomagba üres kalácsot és felvágottat csomagolnak.

Itt térnek ki a bánáti románság néhány szokására, akiknél nem szokás a virrasztáson imádkozni, nekik nincsenek előimádkozóik sem. Ortodox szokás szerint a pópa napközben háromszor is eljön a kántorokkal – délelőtt, ebéd után és a virrasztáskor –, és „*prohod*”-ot, halotti ájtatosságot tartanak. A perjámosi, székesúti, nagyfalusi románoknál szokás, hogy éjfélkor bejön a halottas szobába néhány legény kukoricaszárral a kezében, kétoldalt odaállnak a koporsó mellé, és a halott fölött összecsapkodják a kukoricaszárat, „*kardoznak*”. Ez állítólag a gonosz lélek elijesztésére szolgál.

Az ortodoxok egy kisebb méretű szentképet, ikont fektetnek a halott mellére, amit minden virrasztóba érkező személy megcsókol, a közelebbi rokonok pedig a halott arcát és kezét is, majd egy aprópénzt tesznek a halott mellé a koporsóba, „*hogy legyen váltópénze Szent Péternél*”. Ők a koporsóba tételkor általában nem oldozzák el a halott lábait, mert félnek a visszajáró lélektől. A virrasztáson nem imádkoznak, hanem siratóasszonyokat fogadnak pénzért, akik hangosan jajgatnak, siratóznak.

## **A temetés napja**

A temetés rendszerint a halál beállta után a harmadik napon, délután szokott lenni. Nyáron a hőség miatt délelőtt is temetnek. Régebben íratlan törvény volt, hogy a temetést délután 3 órakor tartották, mégpedig azért, mert Jézus is háromkor halt meg.

A temetés napjára a rokonságba tartozó férfiak rendbe teszik az udvart: felsöprik, leszórják száraz homokkal, a majorságot a hátsó udvarba csukják. A szobákból kihozzák a koszorúkat, és vaskampók segítségével az udvaron körbe a kerítésekre akasztgatják. A koporsófedelelet a bejárati ajtó mellé támasztják, hogy a temetésre érkezők leolvashassák róla a halott életkorát. A nagykaput kinyitják, és ez így marad, míg a temetőből vissza nem érkeznek. Azonban ha gyermekhalott van, akkor csak a kiskapu van nyitva, a nagykaput nem tárják ki. Pécskán a kaput egy aranyszállal hímzett fekete lepellel díszítik, máshol csak egy fekete zászlót tűznek ki a kapura.

A temetés napján a délelőtti órákban néhány távolabbi rokon asszony valamelyik tőszomszéd házában összejön, itt tyúkot, libát vágnak, kopasztanak, krumplit pucolnak, azaz a halotti torra készülnek. A halottas háznál sosem főznek, hisz ott tüzet gyújtani is tilos.

Pécskán a tor a temetés előtt van – ahogy érkeznek az emberek a temetésre, úgy hívják őket rendre ebédelni, különösen a más helységből érkezetteket. Bár napjainkra egyre inkább kiháló félben van a torozás szokása, már inkább csak fiatalok temetésekor tartják a szokásos halotti tort. Tornyan, Iratoson, Székesúton, Szentpálon a tor a temetés után van.

A nép a temetés megkezdése előtt egy-másfél órával már kezd gyülekezni a halottas háznál, és az énekesek megkezdik az éneket, imádságot a halott fölött. Nem ugyanazok az énekek hangzanak el ilyenkor, mint a virrasztóban. Ezek az énekek már általában a közeli elválást hangsúlyozzák, mint például az alábbi ének, amelyet Nagyiratoson szoktak énekelni:

*Jaj, gyászos elválás keserű órája,  
Mely után földbe tér testünk nemsokára,  
Oh, édes Jézusom, szerelmes Megváltóm,  
Hints meg irgalmaddal, add szent színed látnom!*

Ugyancsak a temetés előtt hangzanak el azok az énekek, amelyekben a halott búcsúzik el családjától. Íme egy nagyiratosi példa:

*Zúgjak harangok, hirdessetek bánatot,*

*Ércnyelvek zengjen szomorú bús hangot,  
Rezgő kongásokat hirdesse mindennek:  
Gyásznap virradt fel ma egy szegény háznépnek...*

*„Szerető hitvesem, drága feleségem,  
Veled ... évig volt házasságom,  
Szomorú szívedet vigasztalja Isten,  
Ő legyen gyámolod bús özvegységemben.*

*Borulj koporsómra, egyetlen gyermekem,  
Földi életedre Isten áldását kérem,  
Légy boldog e földön, ezt kívánja apád,  
Egykor velem együtt az Ég legyen hazád!*

*Szomszédok, rokonok, áldásom vegyétek,  
Összes ismerősök, sokáig éljétek,  
Tisztelők, rokonok, és jó barátaim,  
„Isten veletek!” – ezek végső szavaim.*

Amikor a pap a kántorral elindul a halottas házhoz, a templomban a középő haranggal egy rövid verset húznak. A harangszó hallatára megkezdődnek a készülétek: a koszorúkat a ház előtt álló üveges halottas hintóra akasztgatják. Az egyik halottvivő férfi minden hozzátartozónak odanyújtja a szenteltvíz-hintót, hogy utoljára hintsék meg a halottat.

### **Gyászjegyek**

A pap megérkezése előtt néhány asszony, akit a család erre fölkért – általában azok, akik a virrasztóban a kínálást végezték –, kiosztja a „gyászjegyeket”. A közelebbi rokonok ruhájára egy kis fekete szalagot tűznek.

Nagyiratoson mindenkinek, aki koszorút vagy csokrot visz a halotti menetben, fekete szegélyű fehér zsebkendőt tűznek a vállára, mintegy fizetségül fáradságukért. Ezen kívül kap zsebkendőt a pap, a kántor, a ministránsok, a lobogóvivők, a halottvivők és a sírásó. (1994-ben nagyapám temetésén például hetvenkét zsebkendő került szétosztásra.)

Tornyán régen háziszóttos kendőt, később fekete fejkendőt, manapság pedig törölközőt tűznek a lobogósok és halottvivők vállára, a pap és kántor részére egy szál fehér gyertyát

csavarnak körbe a törölközővel, amit egy fekete szalaggal átkötnek. Itt a koszorúkat a halottaskocsi viszi, tehát a koszorúvivőknek nem kell gyászjegyet adni.

Pécskán sem zsebkendőt, sem törölközőt nem adnak, itt csak a fekete szalag van szokásban.

### **A temetési szertartás**

A pap felöltözve érkezik a kántorral a halottas házhoz, ahol az udvaron, az első szobában és a halottas szobában „*Dicsértessék a Jézus Krisztus*”-sal köszön. A szobában beszenteli a még nyitott koporsóban fekvő halottat, elolvassa a Krisztus sírbatételéről szóló evangéliumot, egy könyörgést mond, majd a kántor az alábbi éneket énekeli:

*Koporsómba zárjatok, jobb lakást nem várhatok,  
Itt lesz már nyugvóhelyem, hová béke száll velem.  
Szélvihar nem zavar, csigaházként óv s takar.*

*Jézusom, te egykoron jártál a hullámokon,  
Pétert is fölemeléd, ki süllyedve jött feléd,  
Nyújtsd kezed: ha vezetsz, asztalodhoz léphetek. Amen.*

Ezután a pap és a kántor kimennek az udvarra, és ott várják meg a koporsó lezárását.

A szemfödőt rátakarják a halottra. Régebben a halott arcánál ollóval kereszt alakban kivágták a szemfödület, „*hogyan lásson a másvilágon*”. Ez ma már csak néhány temetésen fordul elő. (A románok nem vágják ki a szemfödület, hanem olajjal és borral leöntik, mintegy lepecsételve a koporsót az Utolsó Ítéletig.)

Ezután két férfi beviszi az udvarra a koporsófödületet, és leszegezik a koporsót. A koporsó leszögezése alatt Pécskán az énekesek ezt az éneket énekelik:

*Rám borult a koporsó, reám vár a sírhalom,  
A temető kertben vár az örök nyugalom.  
Oh Megváltóm, tőled várom,  
Hogy jobboldon legyen örök lakásom.*

*...Testem a földnek adom, honnan egykor vétetett,  
Csendes pihenés után várom az ítéletet,*

*Oh Megváltóm...*

*Kedvesim, ne sírjatok, hogy tőletek elmegeyek,  
Végső szavam hozzátok: a jó Isten áldjon meg!  
Oh Megváltóm...*

Szokás a koporsó kivitelekor háromszor a halottas szoba küszöbéhez koppantani annak alját, hogy a lélek ne járjon vissza. Ott, ahol nem volt ravatal, csak két konyhaszéken állt a koporsó, most a székeket felfordítják lábbal felfelé – így például Nagyiratoson is –, bár a rítus jelentését már nem ismerik.

A koporsót az udvaron ismét ravatalra helyezik, és megkezdődik a temetési szertartás. (Abban az esetben, ha a temetésen fényképezés van, akkor nem zárják le a koporsót a szobában, hanem nyitott koporsó felett végzik a szertartást, és csak a temetőbe induláskor szegeznek le.)

A szertartás zsoltárokból, ó- és újszövetségi szentírási részből, prédikációból, könyörgésekből áll. A falusi temetések fő mozzanata a **búcsúztató**, melyben a kántor a halott nevében, kiénekelve a rokonságot név szerint, elbúcsúztatja a halottat. Általában a temetést megelőző napon valaki a rokonságból összeírja mindazok nevét, akiktől a halottat el kell búcsúztatni, és ezt a listát elviszi a kántorhoz. Itt megállapodnak, hogy hány versszakból álljon a búcsúztató, ugyanis egy versszaknak megszabott ára van, és eszerint fizetik ki a kántort. Az idősebbek emlegetik, hogy gazdag családoknál bizony 35-40 szakaszos búcsúztató is volt. Mára ezt a papság korlátozta, általában 10-15 szakaszos búcsúztatók vannak.

Például egy 1956 őszén eltemetett pécskai legényt így búcsúztattak édesanyjától:

*Édesanyám, drága lelkem! Szíved majdnem meghasad,  
Ím, előtted koporsóban egyetlen drága fiad,  
Viruló virágod voltam, kit oly nagyon szeretted,  
Áldott szíved jóságából ápoltál s fölneveltél.*

*Kiállhatsz már kiskapudba hazavárni engemet,  
Drága anyám, ó ne várdd már daloló legényedet,  
Néma csendes lesz itt minden, csak fájó emlék marad,  
Bánat lesz az új lakója drága kis hajlékodnak.*

*Búcsúzzunk hát, édesanyám, köszönöm jószágodat,  
A jó Isten óvja, áldja bús szomorú sorsodat,  
Utoljára megköszönöm te hű nevelésedet,  
Ó bocsásd meg, édesanyám, ezt az én rossz tettemet...*

A búcsúztató alatt az, akitől éppen búcsúztatják a halottat, odalép a koporsóhoz, a férfiak ráteszik a kezüket, az asszonyok, gyerekek meg is csókolják a koporsó fedelét. A közelebbi rokonok, családtagok hangosan fölsírnak, a koporsóra borulva zokognak, amikor nevüket hallják.

A búcsúztató után a kántor az alábbi énekkel zárja a szertartást:

*Nem dobog már a jó atyai (anyai) szív,  
A dolgos kéz lehanyatlott már,  
Szava néma, gyermeket nem szólít,  
Learatta gondját a halál.  
„Isten veled, földi élet,  
Az Úr intett: hazatérhetek,  
Odafönt majd találkozunk,  
Szeretteim, Isten veletek!”*

Ezzel az énekkel ér véget a szertartás a halottas háznál. Négy férfi karjára emeli a koporsót, és a ház előtt álló gyászkocsira teszi, mialatt felsorakozik a halottas menet is. Legelől viszik a halott fölvirágozott sírkeresztjét. Utána a „halálkereszt”, azaz a hosszú lobogónyélre erősített, korpusz nélküli fekete kereszt, majd a két fekete lobogó következik. Ezután mennek a ministránsok, majd a kántor és a pap. Aztán jön a halottas kocsis, amit a gyászolók követnek, rokonsági fok szerint.

Amikor a gyászmenet elindul, a templomban az összes harang megkondul, és mindaddig szólnak a harangok, míg a menet a temetőbe nem ér. Ezt „kísérővers”-nek nevezik.

A temetőbe érve Pécskán a koporsót leteszik a temetőkápolna elé, és húznak egy rövid verset a haranggal. Ezalatt a halottvivők helyet cserélnek, majd a sírhoz érve a pap elvégzi a sírhatételi szertartást.

A koporsó sírbaeresztése után a családtagok, közelebbi rokonok egy-egy marok földet dobnak a koporsóra, ami állítólag a halott lelkének megnyugvására szolgál. A perjámosi sváb asszonyok nemcsak földet dobnak a koporsóra, hanem kis üvegekből szenteltvizet is

locsolnak rá „*Friede seiner Asche! – Béke poraira!*” fohász kíséretében. Ilyenkor szokás levenni a vállra tűzött gyászjegyet (szalagot, zsebkendőt), és a gombostűt is a sírba dobni. Ezt többen úgy magyarázzák, hogy ez a halott lelkéért eljövő gonosz lélek ellen van, akit a tűk összeszurkálnak... A románok aprópénzt is dobálnak a koporsóra, „*hogy legyen váltópénze a Jordánnál*”.

Pécskán a család nem szokta megvárni a sír behantolását, mert rögtön a sírhatétel után a temetőkápolnában gyászmise kezdődik az elhunytért. Gyászmisé után a temetés után hat hétre, hat hónapra és egy évre is szoktak mondatni, majd pedig évente, a halál évfordulóján.

A temetőből hazatérve megülik a halotti tort, bár ez egyre inkább kimegy szokásból.

### **Fiatalok temetése**

Ha olyan fiatal hal meg, aki már házasulandó korban volt, de még nem élt házasságban, akkor a temetés lakodalomjellegűt kap.

A halottat úgy öltöztetik fel, mint ahogy lakodalmán öltözött volna: legényekre vőlegényruhát adnak, mellükre mirtuszkoszorút tűznek, a nagylányokat pedig menyasszonyruhába öltöztetik.

Ezekre a temetésekre sokszor fűvös zenekart hívnak, amely ilyenkor szebbnél szebb gyászindulókat fúj.

Legénytemetéseken egy nagylány (vagy a legény kedvese, vagy ha nem volt, akkor egy szomszéd lány vagy akár távolabbi rokon) menyasszonyruhába öltözik, és így vesz részt a temetésen. Kezében egy tányéron tartja a menyasszonyi csokrot, és amikor a temetőben a koporsót leengedik a sírba, ezt a tányért a csokorral odacsapja a koporsóhoz, lehetőleg úgy, hogy a tányér összetörjön. Ha a tányér nem törik el, ezt rossz jelnek veszik, ez esetben a menyasszonynak öltözött leány sem lesz hosszú életű...

Kálmány Lajos, aki pécskai káplán korában kezdte el néprajzi gyűjtéseit, feljegyezte, hogy Pécskán szokásban volt, hogy a fiatalok temetésén a rezesbanda lakodalmas nótákat is húzott, a fiatalok pedig körbetáncolták a sírt. Ezt a papok később megtiltották, de a temetőkapu előtt a fiatalok mégis jártak egy rövid táncot. Erre a szokásra ma már az idősek sem emlékeznek.

### **Öngyilkosok temetése**

A népi felfogás igen szigorúan bánik azokkal, akik eldobják az életet maguktól. Az élet Isten ajándéka, ezért csak ő veheti el tőlünk – tartják.

Az öngyilkosoknak nem harangoznak, és a virrasztásukon sincsenek énekesek. Ha hívják őket, vonakodnak elvállalni siratást. A halottvirrasztásra és a temetésre sem mennek el olyan nagy számban, mint más esetekben. Általában csak a rokonság és a szomszédok jelennek meg.

Az Egyház sem részesíti őket a híveknek kijáró temetési szertartásban. (Nyugaton ugyan a II. Vatikáni Zsinat óta nem élnek ilyen eszközzel, de a romániai egyházmegyékben még él a régi hagyomány.)

Így tehát a pap nem megy el a halottas házhoz, hanem a temetőkápolna elé viszik a már lezárt koporsót, ahol a pap kántor nélkül jelenik meg, karing és palást nélkül, csak reverendában és lila stólában. Énekek nincsenek, hanem egy rövidített szertartást végezve történik a sírhatétel.

A temetőben igyekeznek elkülönített helyen elföldelni az öngyilkosokat, s ezt a nép is megköveteli: „*Döglött kutyának árokban a helye!*” – mondják, pálcát törve az öngyilkosok felett. Ezért vagy a temetőárokba, vagy a temetőn kívülre kerülnek, oda, ahova a keresztelés nélkül meghalt gyermekeket is temetik. Pécskán néhány éve már a temetőn belül temetik el őket, bár ezt sokan még ma is helytelenítik.

## **A gyász**

Különösen falusi környezetben az emberek elvárják, hogy a halott hozzátartozói megtartsák az íratlan törvények szerinti gyászidőt.

Házastársat, szülőt, gyermeket egy évig, testvért, nagyszülőt fél évig, kisgyermeket, unokatestvért, sógort, nagybácsit stb. hat hétig illik gyászolni.

Nők esetében a gyász teljes fekete ruházatot jelent, férfiaknál elegendő a fekete szalag hordása. Ismeretes a házastársért, gyermekért fogadott „*örökös gyász*”, ez azonban ritka és csak nők esetében fordul elő.

Gyászt viselő személyek nem mehetnek multságba, lakodalomba, csak ha nagyon muszáj, de akkor sem táncolhatnak. Ha ez mégis előfordul, akkor az illető „*megtöri a gyászt*”, és ez igen komoly elbírálást von maga után a közösség részéről.

Az özvegyen maradt fél a gyászév letelte előtt nem köthetett házasságot, mert ekkor is megszólta a közösség.

Találkoztam olyan szokással is, hogy a temetésen készült ravatali fényképet vitrin üvege mögé csúsztatva vagy szentkép keretébe tűzve tartották a gyászidő végéig, majd eltették, és aztán már csak ritkán került elő.

A halott sírjának látogatása is a gyászidőhöz igazodik: addig ugyanis naponta, vagy legalábbis minden szombaton, vasárnap kimennek a temetőbe a sírhoz, a gyászidő letelte után azonban jobbra csak ünnepek környékén.

A gyászidő általában a hat hetes, hat hónapos illetve az egy éves gyászmisével ér véget, a mise után át is öltöznek „*leteszik a gyászt*”.